

JERZY TETZLAW

PRODUKCJA ROLNA I EKSPORT ROLNO-SPOŻYWCZY

Rozwój gospodarczy naszego kraju jest źródłem wielkiego i stale powiększającego się zapotrzebowania na towary sprowadzane z zagranicy. Zaspokajanie tego zapotrzebowania następuje poprzez dynamiczny rozwój eksportu, w którym ma udział eksport rolno-spożywczy. Rozwojowi eksportu rolno-spożywczego towarzyszył jednak wzrost importu rolno-spożywczego, którego główną pozycję stanowiło zboże. Było to rezultatem zbyt powolnego powiększania się produkcji roślinnej, od której znacznie szybciej rosła produkcja zwierzęca. Rosnący import zbóż w połączeniu z dominującym znaczeniem produktów zwierzęcych dla eksportu rolno-spożywczego może prowadzić z kolei do wniosku, że wzrost eksportu rolno-spożywczego powodował wzrost importu zbóż; eksport rolno-spożywczy oraz import zbóż w taki właśnie sposób są ze sobą przyczynowo związane. A równocześnie układ statystycznych schematów bilansowych GUS może sugerować, że nasza gospodarka rolna więcej z handlu zagranicznego brała niż mu dawała (por. tabela 1). W związku z powyższym artykuł stawia sobie za cel:

a) zbadanie związków zachodzących między eksportem rolno-spożywczym a importem zbóż,

b) określenie przyczynka netto, jaki nasza gospodarka rolna dorzuca do salda obrotów handlu zagranicznego.

Dane tabeli 1 w pierwszej jej części zdają się potwierdzać tezę o deficytowej pozycji naszej gospodarki rolnej w obrotach handlu zagranicznego. Saldo obrotów w badanym okresie kształtowało się z wyjątkiem 1958 r. ujemnie, a eksport stanowił najczęściej około 80% wartości importu, przy czym zarówno import, jak i eksport wykazywały szybkie tempo wzrostu. Równocześnie jednak szereg zastrzeżeń budzi sposób grupowania danych. Pierwszym z nich jest połączenie bieżącej działalności produkcyjnej rolnictwa z działalnością inwestycyjną. „Towary dla rolnictwa”, to środki produkcji, które choć zakupywane bieżąco, dadzą pełny efekt produkcyjny dopiero po dłuższym okresie czasu. O te właśnie towary przede wszystkim import rolniczy przewyższa eksport. Stanowiły one co najmniej 20% importu w badanym okresie, przy

Tabela I

Obroty zagraniczne towarami rolniczymi i dla rolnictwa w latach 1956—1965

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Saldo obrotów w mln zł dew.	-224,7	-627,2	+65,3	-330,4	-309,0	-30,8	-90,2	-477,4	-145,2	-220,1
Stosunek eksportu do importu w %	69,5	45,5	108,6	73,8	76,8	97,8	93,8	72,9	92,3	89,1
Wartość i struktura towarowa importu rolniczego i dla rolnictwa										
Import — razem w mln zł dew.	757,9	1151,4	757,1	1262,6	1331,8	1407,1	1461,7	1762,5	1878,2	2029,8
Towary rolno-spożywcze w %	67,2	75,7	71,2	76,2	71,8	73,2	68,7	67,8	67,5	61,0
Inne towary rolnicze w %	9,6	7,5	11,1	8,6	10,2	7,3	7,3	9,6	11,8	12,7
Towary dla rolnictwa w %	23,2	16,8	17,7	15,2	18,0	19,5	24,0	22,6	20,7	26,5
Wartość i struktura towarowa eksportu rolniczego i dla rolnictwa										
Eksport — razem w mln zł dew.	513,2	574,2	822,4	932,2	1022,8	1376,3	1371,5	1281,1	1733,0	1809,4
Towary rolno-spożywcze w %	79,8	93,9	86,8	89,4	93,6	93,6	92,2	88,4	90,4	89,3
Inne towary rolnicze w %	2,3	3,8	2,5	3,7	2,9	2,6	3,9	5,4	3,9	4,2
Towary dla rolnictwa w %	7,9	2,3	10,7	6,9	3,5	3,4	3,9	6,2	5,7	6,5

Źródło: Na podstawie danych z Rocznika Statystyki Handlu Zagranicznego 1965, ss. 38—39, tab. 15.

czym począwszy od 1959 r. ich udział szybko się powiększa. Równocześnie udział strukturalny importu towarów rolno-spożywczych systematycznie maleje, mimo że zawiera w sobie przywóz zbóż oraz używek i owoców cytrusowych. Stąd wniosek, że o przewadze importu nad eksportem rolniczym decyduje w znacznej mierze zapotrzebowanie inwestycyjne rolnictwa, a nie tylko bieżący import zbóż. Zapotrzebowanie to ma podstawy w bezinwestycyjnym rozwoju gospodarki rolnej w latach 1950—1955 i jest w pełni uzasadnione postulatem proporcjonalnego rozwoju całości gospodarki narodowej.

Z uwagi na akumulację pełnych efektów produkcyjnych działalności inwestycyjnej dopiero w dłuższym okresie czasu, słuszne i celowe jest oddzielenie zakupów i sprzedaży rolniczych środków produkcji, dostarczanych przez przemysł, od bieżących obrotów importowo-eksportowych towarami rolniczymi. W związku z tym dalsze rozważania ograniczać się będą do analizy obrotów towarami wyłącznie rolniczymi. Tu jednak wyłaniają się dalsze zastrzeżenia odnośnie do schematu bilansowego tabeli 1. Z jednej strony bowiem agregat „towary rolno-spożywcze” zawiera po stronie importu towary, których nasze rolnictwo nie może wytwarzać, jak np.: kawa, herbata, kakao, owoce cytrusowe; z drugiej strony uzupełniający składnik bieżących obrotów importowo-eksportowych towarami rolniczymi, a mianowicie „inne towary rolnicze” został nadmiernie zawężony treściowo. Obejmuje on tylko trzy pozycje: tytoń (przy czym chodzi niemal wyłącznie o lepsze gatunki tytoniu, dla uprawy których nie ma u nas odpowiednich warunków), nasiona oraz pasze treściwe i koncentraty. Tymczasem te trzy pozycje wchodzi w skład o wiele liczniejszej grupy towarów, noszącej nazwę „surowce pochodzenia roślinnego i zwierzęcego”, a stanowiącej element działu „surowce, paliwa, materiały”. Okoliczność ta wskazuje na konieczność rozbudowy towarowej pozycji „inne towary rolnicze”, a równocześnie mówi o potrzebie modyfikacji schematów bilansowych handlu zagranicznego, jeżeli miałyby one uwzględniać w możliwie dokładny sposób związek rolniczych obrotów eksportowo-importowych z naszą produkcją rolną. Staje się przy tym jasne, że badanie związku między produkcją rolną a eksportem rolno-spożywczym musi prowadzić poprzez analizę bieżących obrotów eksportowo-importowych całością towarów rolniczych.

Zanim jednak przedstawię możliwości modyfikacji schematów bilansowych, muszę podkreślić, że schemat przedstawiony w tabeli 1 zwraca wyraźnie uwagę na samo zagadnienie związku rolniczych obrotów zagranicznych z rozwojem krajowej gospodarki rolnej, czego brakuje ogólnemu zestawieniu obrotów handlu zagranicznego według czterech działów^f towarowych. W szczególności chodzi o to, że nie można tego zagadnienia rozwiązywać jedynie poprzez porównywanie pozycji importu i eksportu w ramach tzw. działu III (towary rolno-spożywcze).

Na podstawie tabeli 1 można wysunąć dwa ważne dla dalszych rozważań wnioski, a mianowicie:

1) ważną przyczyną utrzymującego się chronicznie ujemnego salda obrotów jest zapotrzebowanie na środki produkcji wytwarzane przez przemysł, a nie tylko import zbóż;

2) wyraźna różnica między zniżkową tendencją udziału strukturalnego towarów rolno-spożywczych w imporcie, a stabilną pozycją udziału towarów rolno-spożywczych w eksporcie, kształtująca się w porównaniu z importem na istotnie wyższym poziomie, wskazuje na dużą niezależność obrotów towarami rolno-spożywczymi po stronie eksportu oraz importu.

Przechodząc obecnie do bardziej kompletnego przedstawienia importowo-eksportowych obrotów towarami rolniczymi, opieram się na ujęciu podanym przez Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945—1965. W tym ujęciu towary rolnicze składają się z „towarów rolno-spożywczych” oraz z grupy towarowej noszącej nazwę „surowce pochodzenia roślinnego i zwierzęcego”, pomniejszonej przede wszystkim o wartość drewna i wyrobów celulozowo-papierniczych. W rezultacie grupa „inne towary rolnicze” obejmuje znacznie większą ilość towarów niż to miało miejsce w tabeli 1. O tym, jak w obecnym ujęciu kształtuje się saldo i struktura obrotów zagranicznych towarami rolniczymi, mówią dane tabeli 2.

W nowym więc ujęciu grupa „inne towary rolnicze” bardzo przybrała na znaczeniu, ale dotyczy to przede wszystkim importu. Tutaj udział towarów rolno-spożywczych w bieżącym imporcie towarów rolniczych obniżył się z 90% do 55%, co jest równoznaczne ze zwiększeniem udziału innych towarów rolniczych z 10% do 45%. Natomiast po stronie eksportu nowe ujęcie „innych towarów rolniczych” dało w rezultacie niewielkie jedynie zmiany. Tu w dalszym ciągu eksport rolno-spożywczy stanowi około 90% bieżących obrotów towarami rolniczymi.

Wzrost udziału „innych towarów rolniczych” po stronie importu, spowodowany rozszerzeniem asortymentu, dał w rezultacie bardzo znaczną przewagę importu rolniczego nad eksportem. O ile bieżące obroty rolnicze w ujęciu Rocznika Statystyki Handlu Zagranicznego wykazują w okresie pięciu lat saldo dodatnie, a w pozostałych latach ujemne, które nie przekracza w zasadzie 20% wartości importu, to w ujęciu Rolniczego Rocznika Statystycznego sięga ono nawet 60—70% wartości importu towarów rolniczych i w żadnym z objętych badaniem lat nie jest wielkością dodatnią. Tak więc, gdy ujęcie grupy „inne towary rolnicze” prezentowane w Roczniku Statystyki Handlu Zagranicznego jest zbyt wąskie i jednocześnie sztywne, co wyraża się jednakowym asortymentem dla eksportu oraz importu¹, to ujęcie Rolniczego Rocznika Statystycz-

¹ Nie jest ono przy tym konsekwentne, ponieważ jedna z pozycji grupy „inne towary rolnicze”, mianowicie „pasze”, obejmuje jedynie: makuchy, śrutę, mączkę

Obroty zagraniczne towarami rolniczymi W latach 1956—1965

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Saldo według RSHZ w mln zł dew.	-93,9	-446,4	+111,8	-203,2	-104,6	+192,4	+208,3	-158,3	+146,3	+197,3
Stosunek eksportu do importu w %	83,4	53,5	122,4	81,1	89,4	116,9	113,6	88,4	109,8	113,2
Saldo według RRS w mln zł dew.	-609,7	-1126,8	-446,1	-712,0	-660,7	-360,3	-266,9	-621,3	-424,0	-350,4
Stosunek eksportu do importu w %	45,3	31,6	63,1	56,1	57,2	79,2	83,0	66,3	79,9	81,7
Wartość i struktura importu oraz eksportu towarów rolniczych										
Import według RSHZ	360,3	958,5	623,1	1071,9	1091,8	1132,5	1160,2	1364,2	1488,8	1494,1
Towary rolno-spożywcze w %	87,6	91,0	86,5	89,8	87,6	90,9	90,4	87,6	85,1	282,8
Inne towary rolnicze w %	12,4	9,0	13,5	10,2	12,4	9,1	9,6	12,4	14,9	17,2
Import według RRS	1096,9	1647,0	1208,8	1620,8	1704,7	1734,2	1629,8	1861,6	2098,5	2087,1
Towary rolno-spożywcze w %	45,2	52,8	42,1	59,4	56,1	59,7	61,6	64,0	60,5	56,8
Inne towary rolnicze w %	54,8	47,2	57,9	40,6	43,9	40,3	38,4	36,0	39,5	43,2
Eksport według RSHZ	472,4	512,1	734,9	868,7	987,2	1324,9	1318,5	1205,9	1635,1	1691,4
Towary rolno-spożywcze w %	97,4	96,1	97,2	96,0	97,0	97,3	95,9	94,2	95,8	95,6
Inne towary rolnicze w %	2,6	3,9	2,8	4,0	3,0	2,7	4,1	5,8	4,2	4,4
Eksport według RRS	487,2	520,6	762,7	908,8	1044,0	1373,9	1362,9	1234,3	1674,5	1736,7
Towary rolno-spożywcze w %	94,5	94,5	93,6	91,7	91,7	93,1	93,4	92,8	93,5	93,1
Inne towary rolnicze	5,5	5,5	6,4	8,3	8,3	6,9	6,6	7,2	6,5	6,9

Opracowano na podstawie danych Rocznika Statystyki Handlu Zagranicznego 1965, s. 38 i 39, tab. 15 oraz Rolniczego Rocznika Statystycznego 1945—1965, s. 352—354, tab. 3, 4, 5.
 RSHZ = Rocznik Statystyki Handlu Zagranicznego 1965.
 RRS = Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945-1965.

nego jest wprawdzie elastyczne (różny asortyment po stronie importu i eksportu), lecz równocześnie już na pierwszy rzut oka za obszerne.

Wiążąc bowiem eksport rolno-spożywczy z produkcją rolną nie można obarczać importu rolniczego towarami, których ze względów klimatycznych lub glebowo-strukturalnych nasze rolnictwo nie może wytwarzać. Do wyłączeń z przyczyn natury klimatycznej należałoby zaliczyć takie towary, jak: bawełna, tytoń (chodzi o lepsze gatunki towaru), jutę, sizal, a nadto biorąc pod uwagę całość naszego importu rolniczego: ryż, herbatę, kawę, kakao, owoce cytrusowe. Z racji drugiej przyczyny powinno by się wyłączyć wełnę, gdy hodowli owiec nie można prowadzić w gospodarce naszego typu na skalę, która by dawała możliwość pokrycia krajowego zapotrzebowania na wełnę.

Uwagi te prowadzą do wniosku, iż określenie przyczynka netto, jaki nasza gospodarka rolna dorzuca do salda obrotów handlu zagranicznego, wymaga nie tylko oddzielenia działalności bieżącej od inwestycyjnej, lecz także podjęcia próby dokładniejszego powiązania asortymentu towarów rolniczych będących przedmiotem obrotów handlu zagranicznego z naszą gospodarką rolną. Dotychczasowe agregatowe kategorie statystyczne nie dają takiego powiązania. Dotyczy to przede wszystkim kategorii „inne towary rolnicze”. Podejmując tego rodzaju próbę bardziej dokładnego powiązania asortymentu towarowego, będącego przedmiotem obrotów handlu zagranicznego z naszą produkcją rolną pragnę zaproponować następujący sposób postępowania.

Punktem wyjścia są dwie kategorie agregatowe handlu zagranicznego, a mianowicie: grupa towarowa działu II „surowce pochodzenia roślinnego i zwierzęcego” oraz dział III „towary rolno-spożywcze”. Modyfikacja tych kategorii polega na wyłączeniu z importu rolniczego towarów, które czy to ze względów klimatycznych, czy strukturalno-glebowych nie mogą być wytwarzane przez nasze rolnictwo, przy czym nie mogą być użyte jako substytuty produktów krajowych. Głównie z tego ostatniego względu nie podałem w liście wyłączeń „ziarn i owoców oleistych”, używanych między innymi w produkcji tłuszczów syntetycznych². Wyłączenia dotyczą jednak nie tylko importu, lecz również eksportu. Chodzi tu o wyłączenia motywowane koniecznością oddzielenia od rolnictwa działów pokrewnych, a mianowicie: gospodarki leśnej i ry-

rybną, płatki pszenne, wycierki pastewne, susz buraka cukrowego, groch paszowy i nosząc pełną nazwę „pasze treściwe i koncentraty” należy do „surowców pochodzenia roślinnego i zwierzęcego” w dziale II „surowce, paliwa, materiały”. Tymczasem do pasz treściwych należą również ziarna zbóż, które figurują w „surowcach do produkcji towarów spożywczych” w dziale III „towary rolno-spożywcze”.

² W skład pozycji towarowej „ziarna i owoce oleiste” wchodzi przede wszystkim: arachidy, ziarno rycynowe, ziarno bawełny, ziarna palmowe, ziarna sezamowe, a więc artykuły pochodzące z krajów cieplejszych.

Lista wyłączeń towarów rolniczych w mln zł dewizowych

Towary	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
	Import									
Drewno i celuloza	63,3	93,3	102,1	102,8	109,6	143,6	165,6	131,4	169,9	185,3
Przędza z sztucznego jedwabiu	7,3	10,6	20,1	18,4	20,3	21,7	14,7	17,0	23,7	27,7
Bawełna	323,9	411,7	315,0	307,4	371,8	395,0	331,2	331,1	401,8	404,9
Juta	16,6	22,4	20,2	17,2	22,5	31,9	23,2	19,0	20,8	23,2
Sizal	1,8	1,9	1,9	5,7	15,4	12,0	4,0	9,8	11,5	10,3
Wełna	147,9	218,7	191,4	155,4	155,9	134,2	143,7	123,2	149,2	135,1
Tytoń	56,0	73,0	71,3	80,1	66,8	59,2	55,5	100,4	115,2	118,5
Ryż	15,7	12,9	14,7	49,3	47,0	29,8	26,7	42,6	28,0	34,6
Kawa w ziarnach	13,1	7,6	6,9	24,0	12,6	13,1	22,3	25,8	38,0	47,0
Ziarno kakaowe	13,9	16,1	34,4	24,2	25,9	18,4	21,0	23,2	29,6	29,7
Herbata	9,7	19,9	15,7	27,3	16,3	12,7	20,0	27,5	26,8	30,5
Ryby i przetwory rybne	5,0	9,3	15,1	17,3	37,9	23,4	18,6	16,3	21,7	27,7
Owoce cytrusowe	11,6	15,8	24,1	26,4	15,7	18,2	16,2	19,6	15,9	26,5
	Eksport									
Drewno i celuloza	118,1	97,3	95,8	111,5	140,2	158,3	161,5	183,2	226,3	249,2
Ryby i przetwory rybne	9,7	7,7	5,0	11,5	14,5	15,8	15,9	18,0	21,4	28,1

Źródło: Rocznik Statystyki Handlu Zagranicznego 1965, s. 16-17, tab. 10, s. 30-31, tab. 14.
 Objasnienie: drewno i celuloza = drewno i wyroby celulozowo-papiernicze.

Skorygowane obroty zagraniczne towarami rolniczymi w latach 1956 — 1965 w mln zł dewizowych

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Import										
Surowce pochodzenia roślinnego i zwierzęcego	775,9	1049,3	1001,2	962,1	1075,2	1070,5	1048,6	1044,7	1275,6	1329,4
Wylączenia — razem	616,8	851,6	732,0	687,0	762,3	797,6	737,9	731,9	900,1	905,0
Inne towary rolnicze	159,1	257,7	269,2	275,1	312,9	272,9	310,7	312,8	375,5	424,4
Surowce do produkcji towarów spożywczych	392,4	708,9	380,5	583,8	642,0	708,0	679,2	801,7	865,4	845,2
Wylączenia — razem	36,7	43,6	57,0	75,5	54,8	44,2	63,3	76,5	94,4	107,2
Surowce rolno-spożywcze	355,7	665,3	323,5	508,3	587,2	663,8	615,9	725,2	771,0	738,0
Produkty żywnościowe	102,0	161,0	156,9	376,5	312,2	309,6	321,9	391,9	399,2	388,7
Wylączenia — razem	32,9	38,0	53,9	113,0	100,6	71,4	61,5	78,5	65,6	88,8
Produkty rolno-spożywcze	67,1	123,0	103,0	263,5	211,6	238,2	260,4	313,4	333,6	299,9
Eksport										
Surowce pochodzenia roślinnego i zwierzęcego	179,2	162,7	179,3	231,2	268,3	295,6	332,6	368,8	412,4	449,3
Wylączenia	118,1	97,3	91,8	111,5	140,2	158,3	161,5	183,2	220,3	249,2
Inne towary rolnicze	61,1	75,4	87,5	119,7	128,1	137,3	171,1	185,6	192,1	200,1
Produkty żywnościowe	369,2	427,4	577,3	688,1	777,8	1035,2	1032,6	971,1	1334,3	1300,3
Wylączenia	9,7	7,9	8,0	11,5	14,5	15,8	15,9	18,0	21,4	28,1
Produkty rolno-spożywcze	359,5	419,5	569,3	676,6	763,3	1019,4	1016,7	953,1	1312,9	1272,2

Źródła: Rocznik Statystyki Handlu Zagranicznego 1965, ss. 16-19, tab. 10 oraz dane tabeli 3 niniejszego artykułu.

bołówstwa³. Ta ostatnia kategoria wyłączeń nie będzie przeprowadzona z całą konsekwencją. Brak danych za lata 1956 i 1957 odnoszących się do eksportu dziczyzny i niektórych produktów runa leśnego stałby tu na przeszkodzie w utrzymaniu możliwie pełnej porównywalności statystycznej. Ta sama przyczyna, jak również dążność do możliwej prostoty i szybkości rachunku każe równocześnie ograniczyć pełną listę wyłączeń do pozycji najważniejszych. Listę tych pozycji podaje tabela 3.

Posiadając listę wyłączeń można obecnie ułożyć, na wzór tabel 1 i 2, tabelę bieżących obrotów zagranicznych towarami rolniczymi, bardziej dokładnie powiązanych z naszą produkcją rolną. Ścisłość tego powiązania zależy od szczegółowości statystyki handlu zagranicznego za całe badane dziesięciolecie. Rezultaty podaje tabela 4 oraz tabela 5.

Tabela 4 stanowi przygotowanie do końcowego bilansowania, przedstawionego w tabeli 5. Pojęciowo wywodzi się ona z kategorii przyjętych w statystyce handlu zagranicznego, które następnie po dokonaniu potrąceń zmieniają nieco dla odróżnienia swoją nazwę. I tak „surowce pochodzenia roślinnego i zwierzęcego” po potrąceniu w imporcie oraz w eksporcie wartości drewna i wyrobów celulozowo-papierniczych, a ponadto po stronie importu wartości przędzy z sztucznego jedwabiu, bawełny, juty, sizalu, wełny, tytoniu, otrzymują nazwę „innych towarów rolniczych”. Z kolei „surowce do produkcji towarów spożywczych po potrąceniu wartości importu kawy, herbaty, kakao otrzymują nazwę „surowców rolno-spożywczych”. Wreszcie „produkty żywnościowe” po potrąceniu zarówno w imporcie, jak w eksporcie wartości ryb i przetworów rybnych, a ponadto w imporcie wartości ryżu i owoców cytrusowych uzyskuje nazwę „produktów rolno-spożywczych”.

W związku z powyższym zmodyfikowany schemat bilansowy, zawarty w tabeli 5, przedstawia się następująco: całość eksportu oraz importu rolniczego składa się z towarów rolno-spożywczych oraz innych towarów rolniczych. Z kolei towary rolno-spożywcze składają się z surowców rolno-spożywczych i produktów rolno-spożywczych, a ponadto z pozycji o niewielkim znaczeniu wartościowym, zwierząt żywych z wyjątkiem zwierząt rzeźnych.

Porównując dane tabeli 5 z danymi tabeli 1 i 2 łatwo można dojść do wniosku, że na określenie wielkości przyczynku salda eksportowo-

³ Ten sposób podejścia różni się od rozwiązania przedstawionego w opracowanym przez FAO Trade Yearbook 1964, według którego traktuje się handel rybami i przetworami rybnymi jako handel towarami rolno-spożywczymi, gdy jednocześnie handel drewnem łączy się z innymi towarami rolniczymi, co wydziela go w odrębny dział. Nasza statystyka postępuje podobnie. Biorąc jednak pod uwagę większą wagę w naszych warunkach rybołówstwa morskiego niż śródlądowego oraz inną niż w rolnictwie specyfikę produkcyjną, można uznać za uzasadnione odzielenie od rolnictwa oprócz gospodarki leśnej także rybołówstwa.

Tabela 5

Zmodyfikowany bilans obrotów zagranicznych towarami rolniczymi w latach 1956—1965 W mln zł dewizowych

Wyszczególnienie	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Import										
Zwierzęta żywe bez rzeźnych	1,5	1,9	1,5	2,0	2,1	2,4	2,7	1,8	2,4	2,6
Surowce rolno-spożywcze	355,7	665,3	323,5	508,3	587,2	663,8	615,9	725,2	771,0	738,0
Produkty rolno-spożywcze	69,1	123,0	103,0	263,5	211,6	238,2	260,4	313,4	333,6	299,9
Razem - towary rolno-spożywcze	426,3	790,2	428,0	773,8	800,9	904,4	879,0	1040,1	1107,0	1040,5
Inne towary rolnicze	159,1	297,7	269,2	275,1	312,9	272,9	316,7	312,8	375,5	424,4
Razem - import rolniczy	585,4	1087,9	697,2	1048,9	1113,8	1177,3	1095,7	1352,9	1482,5	1464,9
Eksport										
Zwierzęta żywe bez rzeźnych	2,0	0,9	1,7	2,9	3,7	5,8	12,1	14,9	28,5	45,6
Surowce rolno-spożywcze	89,2	64,0	135,4	143,5	176,0	247,9	220,3	150,3	203,7	264,5
Produkty rolno-spożywcze	359,5	419,5	569,3	676,6	763,3	1019,4	1016,7	953,1	1312,9	1272,7
Razem - towary rolno-spożywcze	450,7	484,4	706,4	823,0	943,0	1273,1	1249,1	1118,6	1545,1	1582,5
Inne towary rolnicze	61,1	75,4	87,5	119,7	128,1	137,3	171,1	185,6	192,1	200,1
Razem - eksport rolniczy	511,8	559,5	793,9	942,7	1071,1	1410,4	1420,2	1304,2	1747,2	1782,6
Saldo obrotów rolniczych	-63,6	-528,4	+96,7	-106,2	-42,2	+233,1	+324,5	-48,7	+264,7	+317,7

Źródło: Rocznik Statystyki Handlu Zagranicznego 1965, s. 18—19 oraz tab. 4.

-importowych obrotów towarami rolniczymi do całości obrotów towarowych handlu zagranicznego wpływa w istotny sposób podejście do zagadnienia rolniczego zaopatrzenia inwestycyjnego oraz sposób traktowania zakresu pojęciowego grupy „innych towarów rolniczych”. Oddzielenie działalności bieżącej od inwestycyjnej oraz ograniczenie zakresu asortymentowego „innych towarów rolniczych” wyraźnie poprawia saldo obrotów towarami rolniczymi. Można jednak twierdzić, że korektura zakresu asortymentowego „innych towarów rolniczych” została mimo wszystko przeprowadzona jeszcze zbyt liberalnie. Do wniosku takiego prowadzi szczegółowy przegląd towarów wchodzących w skład „surowców pochodzenia roślinnego i zwierzęcego”, możliwy do przeprowadzenia na podstawie oficjalnych publikacji za lata 1958—1965. Tkwią tu rezerwy dalszych, niewielkich już wartościowo wyłączeń, jak również możliwości rozwijania w przyszłości produkcji antyimportowej. Dalsze zawężanie odstępu między importem i eksportem „innych towarów rolniczych” prowadzi oczywiście do jeszcze większej poprawy końcowego salda zagranicznych obrotów towarami rolniczymi. Natomiast końcowe saldo z tabeli 5 uległoby w pozycjach dodatnich pomniejszeniu, a w pozycjach ujemnych absolutnemu powiększeniu, gdyby uwzględnić po stronie importu koszty przewozu towarów do naszej granicy. U nas bowiem, odmiennie niż w większości krajów, gdzie import liczy się na bazie cif, a eksport na bazie fob, zarówno eksport jak i import są liczone na bazie fob. Zawęża to wprawdzie zakres porównań międzynarodowych, lecz nie wyklucza przeprowadzenia dynamicznej charakterystyki sald obrotów towarami rolniczymi i powiązań ich z krajową produkcją rolną.

Saldo końcowe dla całego badanego okresu wykazuje wyraźny dodatni wzrost, który poczynając od 1964 r. uległ przyspieszeniu. Tym niemniej w ogólnym wzroście eksportu w stosunku do importu obserwuje się głębokie załamania. Wystąpiły one w latach 1956—1957, 1959 i 1960 oraz w 1963 r. jako wynik wahań krajowej produkcji rolnej, a w 1957 r. ponadto jako rezultat polityki szybkiego podniesienia zaopatrzenia konsumpcyjnego ludności.

Decydujące znaczenie dla kształtowania się końcowego salda bieżących obrotów importowo-eksportowych towarami rolniczymi mają pozycje surowców rolno-spożywczych i produktów rolno-spożywczych. Zasadniczą rolę odgrywa tu import surowców rolno-spożywczych, w którym mieści się całość importu zbożowego oraz eksport produktów rolno-spożywczych, przede wszystkim pochodzenia zwierzęcego. I tu dochodzimy do wysuniętych na początku artykułu wniosków o potrzebie zbadania związków zachodzących między eksportem rolno-spożywczym a importem zbóż. W określeniu tego związku podstawową rolę odgrywa odniesienie zarówno importu, jak i eksportu do kształtowania się krajowej produkcji rolnej. Mówią o tym dane tabeli 6.

Tabela 6

Produkcja towarowa, import surowców, eksport produktów rolno-spożywczych
W latach 1956-1965

Rok	Import surowców rolno-spożywczych			Eksport produktów rolno-spożywczych			Krajowa produkcja towa- rowa — wskaźnik łańcuchowy		
	wartość	wskaź- nik roz- wojowy	wskaź- nik łań- cuchowy	wartość	wskaź- nik roz- wojowy	wskaź- nik łań- cuchowy	roślin- na	zwie- rzęca	ogółem
1956	355,7	100,0	100,0	359,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1957	665,3	185,9	185,9	419,5	116,7	116,7	100,0	109,5	106,0
1958	323,5	91,1	48,6	569,3	158,6	135,7	106,1	111,3	109,5
1959	508,3	142,9	157,1	676,6	188,3	118,9	96,6	98,5	97,9
1960	587,2	165,2	115,5	763,2	212,3	112,8	114,3	102,3	106,3
1961	663,8	186,6	113,1	1019,4	283,6	133,5	114,9	109,7	111,5
1962	615,9	173,2	92,8	1016,7	282,8	99,8	89,3	100,9	96,6
1963	725,2	204,2	117,3	953,1	265,1	94,7	117,8	91,1	100,2
1964	771,0	216,8	106,3	1312,9	334,3	137,7	110,2	102,2	105,4
1965	738,0	207,5	95,7	1272,2	328,8	96,9	103,3	111,5	108,1

Źródła: Rolniczy Rocznik Statystyczny 1945-1965, s. 24, tab. 6 oraz dane tabeli 5 niniejszego artykułu i obliczenia własne.

Z danych tabeli 6 wynika przede wszystkim wyraźna niezależność kształtowania się importu surowców rolno-spożywczych oraz eksportu produktów rolno-spożywczych. Obie wielkości rosną, na co wskazuje kształtowanie się wskaźników rozwojowych, jednakże eksport produktów rolno-spożywczych powiększa się znacznie równomierniej i szybciej aniżeli import surowców rolno-spożywczych. W badanym dziesięcioleciu ten pierwszy wzrósł przeszło trzykrotnie, drugi natomiast tylko dwukrotnie. Równocześnie obserwacja wskaźników łańcuchowych mówi o licznych załamaniach tempa wzrostu importu surowców rolno-spożywczych, co w znikomym stopniu odnosi się do wskaźników łańcuchowych wzrostu eksportu produktów rolno-spożywczych.

Obserwując zmienność importu surowców rolno-spożywczych należy odróżnić dwa podokresy. W pierwszym, obejmującym lata 1956—1962 wzrost importu surowców rolno-spożywczych przebiegał w zależności od wahań towarowej produkcji roślinnej. Znaczący to, że przyspieszaniu tempa wzrostu towarowej produkcji roślinnej towarzyszyło zmniejszenie tempa wzrostu lub spadek importu surowców rolno-spożywczych i odwrotnie. Od roku 1963 sytuacja uległa wyraźnej zmianie. Spowodowane złymi warunkami atmosferycznymi załamanie produkcji roślinnej w roku 1963 nie znalazło odpowiedniego amortyzatora w postaci wzrostu importu zbożowego. Trudna sytuacja na rynku zbożowym była wtedy zjawiskiem powszechnym. Spowodowało to w konsekwencji głębokie zała-

manie krajowej produkcji zwierzęcej, co z kolei odbiło się wyraźnie na eksporcie produktów rolno-spożywczych. W następnych latach sytuacja w zakresie produkcji roślinnej pozostawała już wyraźnie pod wpływem dążności do wzmocnienia krajowej bazy produkcji roślinnej, co w rezultacie dało spadek importu surowców rolno-spożywczych przy jednoczesnym wyraźnym wzroście eksportu produktów rolno-spożywczych.

Reasumując całość rozważań niniejszego artykułu należy stwierdzić co następuje:

1. Biorąc pod uwagę całość powojennych warunków rozwoju naszego rolnictwa pożądane jest oddzielanie działalności bieżącej od działalności inwestycyjnej, a przy ustalaniu salda obrotów towarami rolniczymi branie pod uwagę — przynajmniej na razie — jedynie działalności bieżącej.

2. Przy obliczaniu końcowego salda bieżących obrotów eksportowo-importowych towarami rolniczymi nie można ograniczać rozważań jedynie do towarów rolno-spożywczych. Przemawia za tym istotny wzgląd na utrzymanie związku między zagranicznymi obrotami towarami rolniczymi a rozwojem krajowej produkcji rolnej.

3. Istotnym elementem, który pomaga w uściśleniu tego związku jest uwzględnienie w bieżących obrotach tak zwanych innych towarów rolniczych, która to kategoria statystyczna wywodzi się z grupy towarowej „surowców pochodzenia roślinnego i zwierzęcego” należącej w schemacie bilansowym handlu zagranicznego do działu II „surowce, paliwa, materiały”. Dokładne określenie asortymentowe „innych towarów rolniczych” nastręcza pewne trudności, które jednak mogą być przewyżnione. Dokładność selekcji wywiera wpływ na kształtowanie się końcowego salda obrotów importowo-eksportowych towarami rolniczymi.

4. Zasadniczą pozycję w całości rachunku importowo-eksportowego zajmują jednak surowce i produkty rolno-spożywcze. Dla naszej gospodarki rolnej szczególnie ważne jest powiązanie zachodzące pomiędzy importem surowców rolno-spożywczych oraz eksportem produktów rolno-spożywczych. Rozważania niniejszego artykułu wykazały, że nie można tu mówić o powiązaniu bezpośrednim, a jedynie o pośrednim, poprzez kształtowanie się towarowej produkcji roślinnej i zwierzęcej. W związku z tym kształtowanie się importu i eksportu rolno-spożywczego może być traktowane niezależnie od siebie. Przy stopniowym więc zmniejszaniu importu zbożowego możliwe jest, w zależności od kształtowania się towarowej produkcji rolnej oraz krajowych stosunków spożycia i sytuacji na zagranicznych rynkach zbytu, rozwijanie eksportu rolno-spożywczego przede wszystkim w jego uszlachetnionej formie, to znaczy produktów żywnościowych.

THE AGRICULTURAL PRODUCTION AND EXPORT

Summary

The development of agricultural export depends on home and foreign markets demand as well as on increase of agricultural production. In the analysed period of years of 1956—1965 that export showed signs of development. Despite some set-backs its structural share in the whole of export was getting larger. The rate of increase in foreign exchange earnings due to agricultural exports has been faster than that caused by foreign exchange expenditures on import of goods, which could be produced by Polish agriculture and in that context quicker than the growing import of grain. The main source of revenues from the agricultural export constitutes the export of highly processed foodstuffs.